

بررسی علل و آسیب‌های کودک همسری

فاطمه چنانی^۱، فاطمه رضایی فرد^۲، فاطمه جلالی^۳، سارا جهانگیری^۴

^۱ دکترای زبان و ادبیات فارسی، مدرس دانشگاه های فرهنگیان استان خوزستان.

^۲ دانشجوی کارشناسی دانشگاه فرهنگیان اهواز، پردیس فاطمه الزهرا^ع

^۳ دانشجوی کارشناسی دانشگاه فرهنگیان اهواز، پردیس فاطمه الزهرا^ع

^۴ دانشجوی کارشناسی دانشگاه فرهنگیان اهواز، پردیس فاطمه الزهرا^ع

چکیده

یکی از انواع ازدواج، ازدواج زودهنگام (کودک همسری) می‌باشد؛ که در این ازدواج حداقل یکی از طرفین کمتر از ۱۸ سال سن داشته باشد. هدف از انجام پژوهش حاضر، آگاهی بخشیدن به افراد مختلف در جهت جلوگیری از وقوع این پدیده است و روش آن کتابخانه‌ای و مصاحبه با افراد می‌باشد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که علی‌رغم آگاهی بخشی‌های صورت گرفته همچنان این پدیده در جامعه به دلایل مختلفی از جمله عوامل اقتصادی، تصورات کودکانه از ازدواج، باورهای سنتی و مذهبی، موقعیت محل زندگی و . . . رواج دارد و طبق آمار هر سال در برخی مناطق به تعداد آن‌ها نیز افزوده می‌شود. به وقوع پیوستن کودک همسری آسیب‌های فردی و اجتماعی زیادی را برای کودکان مذکور به وجود آورده است.

واژه‌های کلیدی: ازدواج، کودک همسری، آسیب فردی، آسیب اجتماعی، بلوغ جنسی.

۱- مقدمه

ازدواج از رسوم رایج در تمام جوامع است و به دلایل مختلفی صورت می‌گیرد از جمله نیاز به دوست داشته شدن، نیاز به استقلال، بقای نسل و . . . این رابطه غالباً میان زن و مرد برقرار می‌شود و به جهت گسترش نسل از مهم‌ترین نوع روابط است. افراد با ازدواج کردن یک زندگی مستقل از والدین خود تشکیل می‌دهند و این استقلال، مسئولیت‌های آنان را بیشتر می‌کند. پذیرش و انجام چنین مسئولیتی نیازمند بلوغ جسمی، جنسی و عقلی طرفین است و این موارد در شرایط مساعد در افراد بزرگسال دیده می‌شود اما گاه می‌بینیم در برخی جوامع بار مسئولیت ازدواج به دوش کودکان می‌افتد که باعث بروز پدیده‌ای به نام کودک همسری می‌گردد.

کودک همسری نوعی ازدواج رسمی یا غیررسمی است که در آن فرد پیش از رسیدن به ۱۸ سالگی وارد پیمان زناشویی می‌شود (منوچهری، ۱۳۹۹). طبیعتاً این مسئولیت که در توان کودک نیست آسیب‌هایی را در حیطه فردی و اجتماعی به بار می‌آورد. مشاهده‌ی پدیده‌ی کودک همسری در محیط زندگی محققین، انگیزه‌ای شد تا دلایل امر را بیابند و آسیب‌های حاصل از آن را بررسی کنند. روش پژوهش حاضر، شیوه‌ی کتابخانه‌ای و مصاحبه با افراد است. هدف از انجام تحقیق، آگاهی بخشیدن به شهروندان برای پیشگیری از وقوع کودک همسری است.

پیشینه علمی

در ادامه به نتیجه سه مورد از پژوهش‌های انجام شده در این زمینه اشاره می‌کنیم:

۱- در پژوهش شکوری‌راد (۱۳۹۹) با عنوان «کودک همسری از نظر قرآن»، استدلال شده است که ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی درباره ازدواج کودکان هیچ دلیل قرآنی ندارد. اولاً کودک همسری در قرآن تجویز نشده و حتی اشاره‌ای به آن نرفته است؛ ثانیاً آموزه‌های عام قرآنی و آیات مربوط به ازدواج و ارتباط شوهران با زنانشان با آن سازگاری ندارد. از اینرو و با توجه به آثار و تبعات ناگوار آن برای کودکان و جامعه، بازنگری در این ماده قانونی و اصلاح آن معقول و ضروری به نظر می‌رسد.

۲- سعیدی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی مردم نگارانه پدیده ازدواج زود هنگام در میان مهاجران افغان (قوم هزاره) در دو شهر هامبورگ (آلمان) و تهران (ایران)» دریافت که الگوی ازدواج زود هنگام در مناطق حاشیه‌ای هامبورگ (آلمان) و تهران (ایران) تغییر کرده است. او اشاره می‌کند که عواملی چون مهاجرت بین‌المللی، سطح سواد و ساختار قانونی جوامع میزبان در تدوین قوانین کنترل‌گرایانه بر مؤلفه سن اولین ازدواج در جامعه مهاجران افغان (قوم هزاره) مؤثر است. شرایط زندگی شهری به ویژه در جوامع توسعه‌یافته به فراگیری آموزش همگانی برای دختران و زنان انجامیده و در کنار کسب مهارت‌های متنوع و ورود به بازار کار، سن ازدواج را افزایش داده است.

۳- منوچهری (۱۳۹۹) در مقاله خود با نام «مطالعه آسیب‌های کودک همسری با یک جهت‌گیری روانی-اجتماعی» اظهار می‌دارد با وجود هشدارهای زیاد در مورد تبعات کودک همسری، این پدیده همچنان در جامعه وجود دارد و کودکان زیادی قربانی اینگونه ازدواج‌ها می‌شوند. ازدواج زود هنگام و یا به عبارت متداول امروزی «کودک همسری» نه تنها دارای آسیب‌های اجتماعی و روانی است و دامن زن و شوهر را می‌گیرد؛ بلکه بنا به اظهار نظر محققان حوزه‌های مختلف، این پدیده نامتعارف ضربات خود را بر دیگر بخش‌های جامعه هم وارد می‌کند و باعث بروز دیگر آسیب‌های اجتماعی می‌شود.

دلایل و ریشه‌های کودک همسری

کودک همسری روایت زندگی کودکانی است که در سنین پایین محکوم به پذیرش نقش جدیدی در زندگی می‌شوند، نقشی که گاهی انتخاب خودشان نبوده است. به بیانی دیگر، هرگونه ازدواج زیر ۱۸ سال، قبل از اینکه دختران و پسران از نظر روحی و جسمی برای انجام وظایف ازدواج و مراقبت از کودکان آمادگی لازم را داشته باشند، کودک همسری نامیده می‌شود. (احمدی، ۱۴۰۰).

مطابق با آمار اخیر منتشر شده از سوی مرکز آمار که مربوط به بهار سال ۱۴۰۰ است، تعداد ازدواج دختران ۱۰ تا ۱۴ ساله در بهار این سال با حدود ۳۲ درصد رشد در قیاس با آمار مشابه خود در بهار سال ۱۳۹۹ به ۹۷۵۳ ازدواج رسیده و از سوی دیگر این آمار فصلی ازدواج برای این بازه سنی از دختران با توجه به آمارهای مشابه فصلی طی دو سال اخیر بالاترین تعداد را نشان می‌دهد.

جدول ۱- تعداد ازدواج

دوره	مردان				زنان				کمتر از ۱۵ سال			
	کمتر از ۱۵ سال	۱۵-۱۹ ساله	۲۰-۲۹ ساله	۳۰-۳۹ ساله	کمتر از ۱۵ سال		۱۵-۱۹ ساله	۲۰-۲۹ ساله		۳۰-۳۹ ساله		
					۱۰-۱۴ ساله	کمتر از ۱۰ سال						
سال ۱۳۹۶	۲۲	۲۲۱۴۰	۲۸۹۸۵۶	۱۵۳۵۵۲	۲۴۵۰۸	۲۰۶۵۶	۴	۲۳۳۶۰	۱۶۹۱۲۵	۲۸۹۶۵۸	۹۴۰۰۳	۲۴۶۰۶
سال ۱۳۹۷	۲۹	۱۹۹۶۹	۲۴۳۸۰۸	۱۴۵۳۴۲	۲۴۴۷۶	۲۰۶۵۷	۲	۳۰۵۱۶	۱۵۰۸۵۷	۲۵۵۸۴۲	۹۰۸۲۰	۲۶۲۴۲
سال ۱۳۹۸	۲۳	۱۸۸۶۷	۲۳۲۲۸۷	۱۴۴۴۱۰	۲۵۲۴۵	۲۰۶۰۶	۲	۲۸۳۹۹	۱۴۵۲۸۵	۲۴۰۸۲۹	۹۰۸۷۲	۲۸۰۵۱
سال ۱۳۹۹	۲۰	۲۱۳۲۱	۲۲۶۹۷۷	۱۵۷۵۳۷	۲۹۱۲۵	۲۲۶۶۹	۱	۳۱۴۳۹	۱۵۴۴۰۴	۲۴۰۹۰۳	۹۷۶۱۲	۳۳۴۹۰
بهار ۱۳۹۸	۱۲	۵۱۵۱	۹۰۴۵۶	۳۹۲۵۵	۶۲۷۱	۵۰۲۷	-	۸۰۶۲	۳۹۰۸۱	۶۸۰۹۴	۲۴۲۵۰	۶۶۸۵
تابستان ۱۳۹۸	۲	۵۴۱۲	۹۳۷۴۱	۴۱۱۲۲	۶۸۳۴	۵۴۶۹	-	۸۰۷۱	۴۳۰۳۹	۶۸۵۴۲	۲۵۳۳۹	۷۵۸۹
پاییز ۱۳۹۸	۴	۴۲۰۴	۶۹۰۹۰	۳۱۷۳۵	۵۷۶۰	۲۸۶۴	-	۶۲۳۷	۳۱۸۶۳	۵۱۲۷۴	۱۹۷۳۳	۶۵۵۰
زمستان ۱۳۹۸	۵	۴۱۰۰	۶۹۰۰۰	۳۴۳۹۸	۶۲۰۰	۵۲۴۶	۲	۶۰۲۹	۳۱۳۰۲	۵۲۹۳۹	۲۱۵۵۰	۷۲۲۷
بهار ۱۳۹۹	۵	۴۹۰۰	۷۸۱۶۱	۳۴۹۱۰	۵۹۹۹	۴۶۴۶	۱	۷۳۷۶	۳۶۲۶۵	۵۶۸۹۸	۲۱۳۹۱	۶۶۹۰
تابستان ۱۳۹۹	۴	۵۹۹۴	۹۵۹۶۰	۴۶۱۵۷	۸۴۰۱	۶۱۲۰	-	۹۱۲۳	۴۴۴۷۱	۷۱۱۵۵	۲۸۶۹۳	۹۱۹۴
پاییز ۱۳۹۹	۵	۵۱۴۲	۷۶۹۶۷	۳۶۱۷۱	۶۷۶۸	۵۴۸۶	-	۷۳۳۰	۳۶۹۹۰	۵۶۰۶۴	۲۳۱۶۱	۷۹۹۴
زمستان ۱۳۹۹	۶	۵۲۸۵	۷۵۸۸۹	۴۰۲۹۹	۷۹۵۷	۶۴۱۷	-	۷۶۱۰	۳۶۶۷۸	۵۶۷۸۶	۲۵۳۶۷	۹۴۱۲
بهار ۱۴۰۰	۶	۶۵۷۳	۹۴۴۴۲	۴۴۱۶۳	۷۶۷۴	۶۱۳۴	-	۹۷۵۳	۴۵۵۲۲	۶۸۴۰۰	۲۶۰۶۹	۹۳۴۸

مطابق با همین آمار، ۴۵ هزار و ۵۲۲ دختر ۱۵ تا ۱۹ ساله نیز در بهار ۱۴۰۰ ازدواج کرده‌اند و این در حالی است که آمار مذکور تنها مربوط به ازدواج‌های ثبت رسمی شده در سازمان ثبت احوال کشور است و به گفته کارشناسان اغلب ازدواج کودکان ثبت نشده و همین امر منجر به نبود آمار دقیق در این حوزه می‌شود.

از سوی دیگر مطابق با آمار یاد شده، ازدواج شش پسر کمتر از ۱۵ سال و ۶۵۷۳ پسر ۱۵ تا ۱۹ ساله نیز در بهار ۱۴۰۰ به ثبت رسیده است.

همچنین در آمار فصلی ازدواج پسران و دختران ۱۵ تا ۱۹ ساله نیز به نوعی رکورد در بهار امسال شکسته شد و تعداد ازدواج‌های به ثبت رسیده دختران و پسران ۱۵ تا ۱۹ ساله در بهار سال ۱۴۰۰ در قیاس با آمارهای مشابه فصلی طی دو سال گذشته، بالاترین تعداد است (پایگاه اطلاع‌رسانی و خبری جماران-تهران، ۱۴۰۰).

رسیدن به بلوغ همه جانبه مهمترین معیار برای ازدواج است. منظور از بلوغ در واقع رسیدن به حدی از کمال و رشد است که فرد بتواند خوب و بد را تشخیص دهد و در مورد نیازها و خواسته‌های خود آگاه [باشد] و اولویت بندی کرده و نیازهای خود را براساس خرد، دانش و عقل پیگیری کند و همچنین در کنار احترام به چارچوب‌ها و هنجارهای اجتماعی، به خواسته‌های خود در این چارچوب بدون آسیب زدن به خود و دیگران دست پیدا کند. بلوغ با نشانه‌های بدنی شروع می‌شود ولی دوره‌ی بلوغ با ویژگی‌های روانشناختی خاتمه پیدا می‌کند؛ بنابراین صرفاً بالغ شدن را نمی‌توان برای ازدواج الگو قرار داد، کسی که از لحاظ روانشناختی، ارتباطی و اجتماعی بالغ است، قطعاً اولویت‌های خود را می‌داند و احساسات خود را کنترل می‌کند و وابستگی‌های شدیدی ندارد، در روابط بین فردی احساسات خود را بروز داده و اگر دچار مشکل بشود، راه‌حل‌های لازم را برای حل مشکلات ارائه می‌دهد، این افراد از نظر بلوغ جسمی نیز توانایی انجام کارهای شخصی و اجتماعی خود را دارند (وبگاه ایسنا، ۱۳۹۸).

از عوامل مؤثر در ترویج کودک همسری فقر، سطح تحصیلات پایین و بی‌سوادی، عدم حمایت قانونی، فشارهای اجتماعی، انتظارات مردان و تحت کنترل کامل سنت قرار داشتن و باورهای مذهبی می‌توان نام برد. والدینی که قادر نیستند در هنگام ازدواج برای دختران خود جهیزیه سنگین آماده کنند، دختران خود را به عقد مردان مسن، معلول یا بیمار درمی‌آورند تا آنها به جهیزیه کم رضایت دهند. اصولاً دلیل اصلی این رفتار، ریشه در فقر این گونه خانواده‌ها دارد و در نتیجه تمایل آنها به داشتن خانواده‌های بزرگ و همچنین ترجیح دادن فرزندان پسر بر دختر. اصولاً آنها ترجیح می‌دهند دختران را به عنوان یک نان خور اضافی شوهر بدهند. (احمدی، ۱۴۰۰).

شرایط خاصی از جمله ترس والدین از عدم ازدواج فرزندان، در این نوع ازدواج‌ها مطرح است. اکثر والدین در شهرستان‌ها و روستاهای کوچک عدم ازدواج فرزندان خود به ویژه دختران را مایه‌ی بی‌آبرویی و عامل استرس و فشار به خانواده می‌دانند و بین والدین نوعی رقابت برای ازدواج فرزندان ایجاد می‌شود. بلوغ زودرس کودکان در سنین زیر ۱۳ سال در مناطق روستایی از دیگر عوامل ازدواج زود هنگام است. با توجه به بلوغ زودرس کودکان مناطق روستایی، خطراتی نیز از لحاظ جسمی آنها را تهدید می‌کند، قطعاً دختر ۱۴ ساله‌ی روستایی از لحاظ جسمی بالغ‌تر از دختر شهری است؛ بنابراین خانواده‌ها از این موضوع که دختران مورد تجاوز قرار بگیرند، نگران بوده و برای پیشگیری از آن، ازدواج را بهترین راه‌حل ممکن می‌دانند. همچنین وجود رقابت و چشم و هم‌چشمی در بین خانواده‌های روستایی باعث شده دختران و پسران با وجود سن کم، علی‌رغم عدم شناخت صحیح از یکدیگر به سمت ازدواج پیش بروند که این عامل نیز زوجین را با مشکلاتی مواجه می‌کند. (وبگاه ایسنا، ۱۳۹۸).

عوامل زمینه‌ساز کودک همسری در جامعه بصورت خلاصه به شرح زیر است:

- ۱- **بلوغ جنسی زودرس:** به ظاهر شدن زود هنگام علایم جسمی، هورمونی و رفتاری گفته می‌شود.
- ۲- **مرد سالاری:** در خانواده مرد سالار، اساس مدیریت و رهبری بر عهده‌ی یک یا چند مرد است. جنس مذکر به عنوان سرپرست و تصمیم گیرنده است.

۳- **اعتقادات مذهبی:** بخشی از اعتقادات مذهبی به طور سنتی، از عوامل اصلی فرهنگی مرتبط با ازدواج است و تمسک به سنت‌های دینی در بستر سازی برای ازدواج زود هنگام نقش مؤثری دارد. این امر هم در مورد والدین و هم در مورد دخترانی که در خانواده‌های مذهبی رشد می‌کنند صادق است. «در علت ازدواج من چیزی به جز اعتقادات مذهبی نبود. خانواده همسر مرا دیدند، به خواستگاری آمدند. خانواده‌ام درباره‌ی خواستگاران تحقیق کردند و چون آنها را هم خانواده‌ای مذهبی شناختند

موافقت کردند من هم قبول کردم چون فکر می‌کنم با ازدواج انسان در زندگی به تعالی می‌رسد. «(۱۹ساله، خانه دار، تحصیلات اول دبیرستان)

۴- **موقعیت محل زندگی (فشار اجتماعی):** ترس از بی‌آبرویی بخاطر حرف مردم، ترس از نگاه‌ها و مزاحمت جوان‌های محله، ترس از تنبیه از طرف خانواده.

۵- **باورها و هنجارهای عرفی:** در فرهنگ هر منطقه در مورد مسائل مختلف عقاید خاصی رایج است که با تکرار در نسل‌ها، به صورت باورها و به دنبال آن رفتارهای ناشی از آن به صورت هنجارهای عرفی باب می‌شود. ضرب المثلی که می‌گوید «عقد دخترعمو و پسرعمو در آسمان‌ها بسته شده است» از جمله این اعتقادات است.

۶- **عوامل اقتصادی:** رسیدن به امکانات مالی بیشتر در زندگی، بهرمندی از حمایت مالی خانواده همسر، شرایط مناسب خواستگار و فرار از فشار مالی در خانواده پدری، از جمله مواردی است که نقش عامل اقتصادی را نشان می‌دهد.

۷- **تصورات کودکان از ازدواج:** گاهی دختر نوجوان آن چنان محبوس رؤیا و تخیل است که تخیل برایش از واقعیت، واقعی‌تر می‌شود. چنانکه زندگی واقعی را با خاله بازی کودکانه‌شان همانند می‌دانند. یا با طرز فکر کودکانه برای تغییر تصمیم بزرگ‌ترها به کارهای کودکانه مثل قهر کردن و فرار از خانواده متوصل شده که منجر به کودک همسری می‌شود. (حاجیلو و همکاران، ۱۴۰۰).

خانمی ۱۹ ساله در این باره تجربه خود را روایت می‌کند:

«در ۱۴ سالگی فکر می‌کردم که همه چیز به ازدواج منتهی می‌شود. اطرافیانم اغلب در همین سن ازدواج کرده بودند و من نیز دوست داشتم زودتر، این امر به عمل بپیوندد. خواسته‌ام اجرا شد و به اولین خواستگارم جواب بله دادم. شور و هیجان خاصی داشتم. به جرئت می‌توانم بگویم هیچ دلیل منطقی برای ازدواجم وجود نداشت و من طبق آن شور عاطفی جلو رفتم. ابتدای ازدواج باز هم شیرین بود، چندی گذشت؛ حس تهی و پوچ بودن سراسر وجودم را فرا گرفت. حس می‌کردم هنوز برای رو به رو شدن با یک سری از چالش‌های اولیه بسیار بچه و بی‌تجربه هستم. زودرنج شدم، به هر حرفی واکنش نشان می‌دادم، نمی‌گویم همیشه بد بوده است اما به خاطر بی‌تجربگی و عدم درک مسائل و مشکلات، خودم را در مضیقه خاصی می‌دیدم. آن سال اقدام به خودکشی کردم که خوشبختانه به خاطر عملکرد سریع شوهرم زود به بیمارستان رسیده و جان سالم به در بردم. الان که ۱۹ سالم است دارای یک فرزند دختر هستم اما باز هم با وجود تجربه ۵ سال زندگی مشترک، آن حس خلأ و بی‌تجربگی بیشتر مواقع حس می‌شود. شاید بچه‌تر از آن باشم که نصیحت کنم اما بلوغ عقلی خیلی مهم است. ای کاش همه این مورد را در نظر بگیرند، همه‌ی نوجوانان.»

آسیب‌ها و پیامدهای کودک همسری

کودک همسری یا ازدواج زود هنگام بر زندگی کودکان اثر گذاشته و آن را با تبعات آسیب‌زای سلامتی، پیچیده‌تر کرده و در هر سطحی از توسعه، رشد و تعالی فردی را تحت شعاع خود قرار می‌دهد.

در برخی کشورهای در حال توسعه، ازدواج زود هنگام یک ابزار اقتصادی تلقی می‌شود که می‌تواند وضعیت اقتصادی خانواده را بهبود بخشد، می‌تواند پیوندهای خانوادگی را تحکیم بخشیده و تضمینی برای باکری دختران قبل از ازدواج باشد که امیال

جنسی ایشان را کنترل می‌کند و می‌تواند مانع از رسیدن دختران به سنی شود که جذابیت جنسی شان به عنوان همسر تحلیل رود. از طرف دیگر مشکلات بغرنج مربوط به بارداری و وضع حمل از عمده‌ترین دلایل مرگ و میر دختران در سنین ۱۱ الی ۱۳ سالگی است (احمدی، ۱۴۰۰).

اثرات ازدواج زودهنگام کودکان، امنیت، پیشرفت و سلامت عاطفی کودکان را به مخاطره می‌اندازد. ازدواج زودهنگام حکم به پایان ناگهانی کودکی داده و با بازداشتن کودکان از رشد فیزیولوژیکی و جسمی لازم برای آمادگی ذهن و جسم و فکرشان برای تبدیل شدن به همسرانی بالغ، والدینی آگاه و در کل شهروندانی کنشگر، آنها را با بی‌رحمی به دنیای بزرگسالی هل می‌دهد. ازدواج در سنین کودکی با مسیر طبیعی این رشد تناقض دارد. این دختران جوان نه کودک‌اند و نه بزرگسال. زیرا مانند یک بزرگسال به نظر می‌رسند ولی هنوز از نظر قدرت تصمیم‌گیری و استقلال درونی دچار کمبود هستند. ازدواج کودکان هویت آن‌ها را مخدوش ساخته و ایشان را به غلط بزرگسال می‌نامد. زندگی آن‌ها بدون دنیای مردان لنگ خواهد ماند، دنیایی که آن‌ها دیگر نه یک دختر بچه‌اند و نه یک زن (احمدی، ۱۴۰۰).

روایت خانمی ۱۹ ساله از ازدواج زودهنگام و دوری از دنیای کودکی:

«۶سال از زندگی مشترک می‌گذرد ما با خانواده‌ای فرهنگی وباسواد وصلت کردیم؛ آن‌دوران، (دوران نامزدی و ازدواج) دوران خوش و خوبی را تجربه کردم، در رویاهای بچه‌گانه خود غرق بودم و به امید یک زندگی رویایی قدم برمی‌داشتم. وقتی پا به زندگی مشترک گذاشتم سعی کردم پخته عمل کنم و مثل بقیه زن‌های متأهل وظیفه‌ام را در مقابل شوهرم و خانواده‌اش به درستی انجام دهم. با وجود همه کوشش‌ها، باز هم آن حس کودک درونم با اینکه مدام سعی در پنهان کردنش داشتم خودش را آشکار می‌کرد. با اینکه خودم نیز در خانواده‌ای فرهنگی بزرگ‌شده بودم، نمی‌توانستم به یک سری مسائل واکنش درستی نشان دهم، دست خودم نبود، بچه بودم و بی‌تجربه. از جمله حسرت‌هایی که این چند سال با من همراه بوده است، درس است که چیزی که دوست داشتم میسر نشد. حس کودکی درونم بوده است که بیشتر موارد سرکوب می‌شد و بالاچار زندگی‌ام رنگ و بوی بزرگ‌سالی به خود می‌گرفت. آن حس مستقل بودنی هست که همیشه دوست داشتم تجربه کنم اما هیچ وقت تا الان نشده است.»

با قراردادن بچه‌ها در نقش بزرگسالان، کودک همسری تغییراتی را در نسل‌های حال و آینده تحمیل می‌کند، از نظیر بارداری-های متعدد، محدودیت دسترسی به تحصیلات و فرصت طلبی‌های مالی از نسل جوان. تأکید بر گوشه‌گیری اجتماعی، ترک و بیوگی زودهنگام و به دام افتادن بازماندگان در قواعد و نقش‌های منسوخ و قدیمی شده است. تبعیض و ظلم بر مبنای جنسیت به حوزه تفکر گروهی نفوذ کرده و به نسل بعد منتقل می‌شود. بارداری‌های ناخواسته دختران را به سمت سطوح بالای استرس‌های جسمی و روحی سوق می‌دهد، زیرا بدن و ذهن آن‌ها برای بارداری آماده نیست. ازدواج کودکان دروازه‌ای به زایمان‌های پرخطر و متعدد است. فشار زیادی به دختر برای اثبات قدرت بارداری و باروری به فامیل، همسر و جامعه وارد می‌شود، حتی قبل از اینکه او توانایی تکمیل رشد جنسی و جسمی خود را داشته باشد، و حتی پیش از آنکه بلوغ عقلی، روان‌شناختی و عاطفی لازم برای بارداری و قبول مسئولیت یک زندگی جدید در ایشان شکل گیرد؛ بارداری‌های مکرر و زودهنگام می‌تواند باعث جراحات همیشگی و تضعیف‌کننده سلامت و بقای مادر و بچه شود (احمدی، ۱۴۰۰).

خانمی ۱۹ ساله در این باره از تجربه خود می‌گوید:

«۴ سال از زندگی مشترک می‌گذرد؛ اوایل، زندگی بسیار خوبی داشتم، با اینکه شوهرم کارگر بود، اما باز هم به همان پول اندک راضی بودیم و زندگی‌مان به خوبی جلو می‌رفت. با آن زندگی انس گرفته بودم، هرچند الان فکر می‌کنم خیلی هم زندگی

ایده‌آل و نرمالی نبود. خلاصه چند وقتی گذشت، از آنجایی که خانواده شوهرم به بچه دار شدن خیلی اهمیت می‌دادند، مدام اصرار می‌کردند که حتما باید زود باردار شوی، من واقعا شرایط را برای آمدن یک بچه مناسب نمی‌دیدم. آزار و اذیت خانواده شوهرم خیلی زیاد شده بود و چون پولی نداشتیم جایی اجاره کنیم مجبور بودیم تحمل کنیم. بالاخره طاقتم سر آمد، نادانی بود شاید، اما تصمیم گرفتم خودم را بکشم تا راحت شوم، آنجا بود که اقدام به خودکشی کردم. شاید خواست خدا بود که زنده بمانم؛ خانواده شوهرم متوجه شدند و نجاتم دادند. تصمیم گرفتم زندگی‌ام را کمی تغییر دهم، البته به خواسته بقیه عمل کنم، حامله شدم. واقعا شرایط خوبی نداشتیم، مدام بیمارستان بودم، طی درمانی که انجام شده بود، دکترم گفت که رحمت برای نگهداری بچه جا ندارد و ممکن است سقط شود. چند ماه با رعایت و دارو و درمان گذراندم اما در اوایل ۷ ماهگی بچه‌ام سقط شد. افسرده شدم، جسمم فشار زیادی را متحمل شده بود. بالاخره با وجود همه مشکلاتش گذشت. خانواده شوهرم بخاطر شرایطم مدتی از موضع خود پایین آمده بودند. مدتی نگذشته بود دوباره شروع کردند؛ مسخره‌ام می‌کردند، سرکوفت می‌زدند. من و شوهرم هم هیچ چاره‌ای نداشتیم. بی حس شده بودم، نسبت به همه چیز سرد شده بودم. دوباره بعد از مدتی اقدام به باروری کردم، حامله شدم و استراحت مطلق بودم اما باز هم بچه‌ام در اوایل ۷ ماهگی سقط شد. دوباره ضربه دیگر و مشکلات دیگر. حس کردم توانی برای ادامه زندگی ندارم و باز هم اقدام به خودکشی کردم، که دوباره همسایه‌ها با فریاد شوهرم سر رسیدند و بدن نیمه جانم را از طناب پایین آوردند. چندروزی بیمارستان بودم اما دیگر تحمل شنیدن سرکوفت و ... نداشتیم. با خودم روراست شدم، شوهرم دیگر آن توجه قبل را نداشت و به حرفای خانواده‌اش واکنشی نشون نمی‌داد. ترجیح دادم این زندگی (زندگی مشترک) را خاتمه دهم. الان که ۱۹ ساله‌ام، چندماهی است پیش خانواده‌ام زندگی می‌کنم. پروسه طلاق دارد طی می‌شود و به زودی تمام می‌شود و از آن زندگی راحت شوم»

کودکان زیر ۱۸ سال آمادگی لازم برای ورود به زندگی مشترک را ندارند در نتیجه با مشکلات متعددی دست و پنجه نرم می‌کنند. آنان به دلیل عدم یادگیری روش‌های مناسب برای حل مسئله، حل مشکلات خود را به سایر افراد مانند پدر و مادر واگذار کرده و خود، معمولا پدر و مادرهایی خواهند شد که برای پذیرش این نقش آماده نیستند. در این دوران احتمال جدایی بین زوجین بسیار زیاد است یا اینکه اکثر زوجین تمایل به ایجاد روابط خارج از فضای خانواده را دارند و هریک به دنبال رویاهای جوانی خود می‌گردند. کودک همسری باعث بروز فشارهای روانی زیادی در دختران و پسران زیر ۱۸ سال می‌شود. این فشارها در پسران به دلیل ورود ناگهانی در فضای کار و تأمین معاش خانواده است که مجبور به تحمل هر نوع توهین و شرایط دشواری از قبل ازدواج است، این امر باعث از بین رفتن و خدشه‌دار شدن شخصیت فرد می‌شود. ازدواج در سنین پایین برای دختران باعث کاهش اعتماد به نفس و داشتن حس بی‌ارزشی نسبت به خود است، همچنین به علت عدم داشتن توانایی جسمانی، فرد متحمل فشار زیادی است که در برخی موقع منجر به خودکشی می‌شود. در مورد ازدواج زوجینی که با اختلاف نسل مواجه هستند، باید گفت: زوجینی که با اختلاف سن زیاد با یکدیگر ازدواج می‌کنند از لحاظ فکری بسیار متفاوت از هم هستند، به مرور زمان این تفاوت‌ها به صورت فاحش خود را نشان خواهد داد. دلیل تمایل برخی از مردان به ازدواج با دختران کم سن و سال این است که این مردان تمایل دارند همسرشان فردی مطیع آنها بوده و هیچ ایده و فکر مستقلی نداشته باشد؛ این به ویژه در زمان حال جامعه ما جز آسیب، برای جامعه چیزی به همراه ندارد زیرا که کودکان، بیشترین زمان خویش را با مادر می‌گذرانند و مادری با چنین توصیفی، فرزندان ضعیفی تربیت خواهد کرد که این خود، دامن جامعه را خواهد گرفت (وبگاه ایسنا، ۱۳۹۸).

سه حق اجتماعی کودک که در اثر ازدواج زود هنگام از بین می‌رود:

۱- **حق انتخاب کودکان:** اولین موردی است که در صورت ازدواج زود هنگام از آن سلب می‌شود؛ زیرا این خانواده است که برای آنها در زمینه انتخاب همسر تصمیم می‌گیرد.

۲- **حق بهداشت:** حق بهداشت است که با ازدواج کودکان مورد تهدید قرار می‌گیرد. به نحوی که آمار وزارت بهداشت و سازمان بهداشت جهانی از بیشترین آمار مرگ و میر در بین مادران زیر ۱۸ سال حکایت دارد.

۳- **حق آموزش:** در این ازدواج، حق آموزش زیر سؤال می‌رود و بسیاری از این دختران و پسران بعد از ازدواج نمی‌توانند به تحصیل ادامه دهند. (مقدادی و جواد پور، ۱۳۹۶)

به طور کلی پیامدهای اجتماعی کودک همسری عبارت است از: ثبت نشدن ازدواج‌ها، نداشتن اوراق هویتی، ظهور پدیده کودک بیوه، خشونت خانگی، همسر آزاری، تن‌فروشی، فرار از خانه، کارتن خوابی، محرومیت تحصیلی، فاصله سنی زیاد با همسر، خودسوزی و خودکشی و بازتولید چرخه فقر (قاسمی و دادجو، ۱۳۹۶).

نتیجه‌گیری

کودک همسری به معنای ازدواج در سنین قبل از ۱۸ سالگی است. هر چند ازدواج از جمله مسائلی است که نمی‌توان سن مشخصی برای آن تعیین کرد اما افراد پیش از ۱۸ سالگی علی‌رغم بلوغ جسمی به آن حد از بلوغ عقلی دست نیافته‌اند که وارد زندگی مشترک شوند منتها به دلایلی چون فقر فرهنگی و اقتصادی این امر به وقوع می‌پیوندد و نتیجه آن می‌شود که مشکلات روحی و جسمی مختلفی گریبان زوج کودک، خانواده‌ی طرفین و جامعه را خواهد گرفت. یکی از اقدامات برای پیشگیری از کودک همسری، آگاهی نسبت به پیامدهای این معضل است. محرومیت کودک از اصلی‌ترین حقوق خود چون آموزش و بهداشت و نیز نتایجی مانند خشونت خانگی و اقدام به خودکشی و به تبع آن درگیری جامعه با این مشکلات، برانگیزاننده‌ی شهروندان برای پیشگیری از کودک همسری است.

منابع

۱. احمدی، کامیل (۱۴۰۰)، نقش ازدواج موقت (TM) در ترویج کودک همسری (ECM) در ایران، نشریه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، دوره هفتم، شماره ۳، ۳۹-۵۷.
۲. احمدی، کامیل (۱۴۰۰)، طنین سکوت: پژوهشی جامع در باب ازدواج زود هنگام کودکان در ایران، دانمارک: انتشارات آوای بوف.
۳. پایگاه اطلاع‌رسانی و خبری جماران-تهران، (۱۴۰۰)، آمارهایی نگران کننده از کودک همسری در کشور، کد خبر: ۱۵۳۲۱۷۲، <https://www.jamaran.news>.
۴. جلیلی، لیلا، (۱۳۹۸)، خبرگزاری دانشجویان ایرانی ایسنا، این کودکان یک شبه بزرگ می‌شوند، کد خبر: 98071410282، <https://www.isna.ir/news/9>.
۵. حاجیلو، فتانه؛ آفایاری، توکل؛ علیپور آبدار، فریده. (۱۴۰۰). علل زمینه ساز کودک همسری (مطالعه موردی زنان دارای تجربه زیسته مراجعه کننده به مراکز بهداشتی شهر تبریز، فصلنامه علمی- پژوهشی زن و جامعه، doi: 10.30495/jzv. 2022. 28413. 3610, 12(48), 103-116.
۶. سعیدی، سعیده، (۱۳۹۶). بررسی مردم‌نگارانه پدیده ازدواج زود هنگام در میان مهاجران افغان (قوم هزاره) در دو شهر هامبورگ (آلمان) و تهران (ایران)، پژوهش‌های انسان شناسی ایران، دوره ۷، شماره ۱، ۷۳-۹۳.
۷. شکوری‌راد، صدیقه، (۱۳۹۹)، کودک همسری از نظر قرآن، پژوهش‌نامه زنان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال یازدهم، شماره سوم، ۱۴۱-۱۶۳.
۸. قاسمی، غزل و دادجو، فرید، (۱۳۹۷)، آسیب‌شناسی پدیده کودک همسری در ایران، هفتمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران.
۹. مقدادی محمد مهدی و جوادپور، مریم، (۱۳۹۶)، تأثیر ازدواج زود هنگام بر سلامت جنسی کودکان و سازوکارهای مقابله با آن، مجله علمی پژوهشی حقوق پزشکی، دوره یازدهم، شماره ۴۰، ۳۱-۶۰.
۱۰. منوچهری، حسن، (۱۳۹۹)، مطالعه آسیب‌های کودک همسری با یک جهت‌گیری روانی اجتماعی، ششمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی، مشاوره و علوم تربیتی.

Causes and harms of child-husbandry

Fatemeh Chenani¹, Fatemeh Rezaeifard², Fatemeh Jalali³, Sara Jahangiri⁴

¹ Doctor of Persian Language and Literature, Secretary of Education of Shush Secondary School, Lecturer of Farhangian Universities of Khuzestan Province

² Undergraduate Student of Ahvaz Farhangian University, Fatemeh Zahra Campus

³ Undergraduate Student of Ahvaz Farhangian University, Fatemeh Zahra Campus

⁴ Undergraduate Student of Ahvaz Farhangian University, Fatemeh Zahra Campus

Abstract

One type of marriage is early marriage (child marriage), in which at least one of the parties is under the age of 18. The aim of this study was to inform different people about preventing this phenomenon and its method is library and interview with people .

The findings of this study show that despite the awareness, this phenomenon continues in the society for various reasons such as economic factors, childlike notions of marriage, traditional and religious beliefs, the location of living place, etc. According to statistics, the number of them increases every year in some areas. The occurrence of child-husbandry has caused many personal and social harms for these children

Keywords: Marriage, Child marriage, Personal injury, Social harm, Sexual maturity
